

Hier & Ginder



# Hier & Ginder

Hoe we jonge vluchtelingen  
kunnen ondersteunen

Ilse Derluyn

| OWL PRESS |



# Inhoudstafel

Dank 9

Inleiding 11

**Luik 1: Een schets van de doelgroep van jonge vluchtelingen 15**

*Een vooruitblik*

**1. Een procedurele schets van een heterogene groep 17**

Minderjarige anderstalige nieuwkomers 17

Verzoekers om internationale bescherming 18

Specifiek beschermingsstatuut voor tijdelijk  
onthemden 23

Gezinsherenigers 25

Arbeidsmigratie 27

Niet-begeleide buitenlandse minderjarigen 28

Kinderen en jongeren zonder geldige  
verblijfsdocumenten 34

**Luik 2: Waarom staat het welzijn van jonge vluchtelingen onder  
druk? 37**

*Een vooruitblik*

**2. Het vluchteling-zijn 38**

Migratiemotieven en -keuzes 38

Verliezen 40

Traumatische ervaringen 43

Dagelijkse stressoren 52

Acculturatie- en integratieprocessen 58

Onzeker toekomstperspectief 68

Dromen en bezorgdheden 69

3. **Het kind-/adolescent-zijn 72**
  - Ontwikkelingstaken als jonge nieuwkomer 72
  - Identiteitsvorming als jonge nieuwkomer 73
  - Seksuele ontwikkeling als jonge nieuwkomer 74
  - Gewijzigde gezinsrelaties 76
  
4. **Het niet-begeleid-zijn 85**
  - (Over)leven zonder de directe steun van ouders 85
  - Onverbreekbare loyaliteit 90
  - Missie en mandaat 94
  - Geheimen 96
  
5. **Het emotioneel welzijn van jonge vluchtelingen 99**
  - Uitingen van emotionele pijn 99
  - Gewone kinderen in ongewone situaties 126
  
- Luik 3: Jonge vluchtelingen ondersteunen vanuit een relationeel-pedagogisch perspectief 135**
  - Een vooruitblik*
  
6. **Jonge vluchtelingen ondersteunen: de basis 137**
  - Basisnoden in psychosociaal welzijn 137
  - Basisvaardigheden en gesprekstechnieken 142
  - Een vertrouwensrelatie opbouwen 148
  - De balkmetafoer 149
  
7. **Hier & ginder: verbondenheid in context creëren 153**
  - Twee rode draden 153
  - Verbinding creëren met de vraag van de jongere 154
  - Herstel van verbondenheid door materiële continuïteit 160
  - Herstel van familiale verbondenheid 161
  - Herstel van sociale verbondenheid 171
  - Verbinding binnen het netwerk van ondersteuners 173
  - Wanneer de verbinding verbroken wordt 177
  - Loslaten in verbinding 181

<b>8. Jonge vluchtelingen ondersteunen: het welzijn van hulpverleners</b>	<b>183</b>
Het welzijn van hulpverleners onder druk: oorzaken	183
Mogelijke gevolgen	187
Diverse rollen	187
<b>Re-Membering</b>	<b>195</b>
<b>Meer weten?</b>	<b>197</b>
<b>Eindnoten</b>	<b>199</b>





# Dank

Aan alle jonge vluchtelingen die in hun verhalen woorden doen leven.

Aan Ibrahima.

Aan alle vrijwilligers, hulpverleners, leerkrachten, voogden, pleegouders en andere ondersteuners die zoekend een tijdje meestappen met deze jonge mensen.

Oprechte dank aan Anja, Amer, An, Anders, Ben, Caroline, Cécile, Charles, Cindy, David, Diederik, Dirk, Elisa, Ellen, Elmira, Eric, Eveline, Floor, Gésine, Giacomo, Hanne, Hedwige, Ine, Isabel, James, Jennifer, Jessica, Jinske, Joke, Jolien, Jørgen, Julia, Julie, Karine, Katrijn, Kurt, Laurence, Leen, Lieve, Liesbet, Lieslot, Lucia, Malte, Maria, Marianne, Marina, Martine, Nancy, Nikolett, Océane, Presca, Philippe, Robin, Sarah, Saskia (extra veel!), Sofie, Sorana, Stefanie, Stijn, Tinne, Wim, CESSMIR- & CCVS-collega's.

In diepe verbinding met Gert, Gerda, Marcel, Ellen, Eva, Stef, Steven, David en iedereen dicht bij hen.

Met voor-altijd-liefde voor Juliette, Wout, Tibe, Warre en Wolf.

De totstandkoming van dit boek werd ondersteund door het Bijzonder Onderzoeksfonds (Universiteit Gent), de Dienst Voogdij (FOD Justitie) en het ChildMove-project. ChildMove heeft van de Europese Onderzoeksraad (ERC) financiële middelen ontvangen uit hoofde van Horizon 2020, het programma voor onderzoek en innovatie van de Europese Unie (subsidieovereenkomst nr. 71422).



# Inleiding

Wat een weelde! Op weg mogen gaan met jonge mensen die pas in België zijn aangekomen.

Maar wat een complexiteit ook soms... Om om te gaan met de vele uitdagingen waar deze jonge vluchteling en deze niet-begeleide minderjarige voor staat. Om als hulpverlener steeds opnieuw te zoeken naar kleine antwoorden op veel te grote, veel te complexe en soms onbeantwoorbare vragen.

Ik heb dit boek geschreven voor eenieder die op een of andere manier nu of in de toekomst betrokken is bij de ondersteuning van kinderen en jongeren met een geschiedenis van vluchten en migratie; van kinderen en jongeren die hier zijn met ouders of andere familieleden; maar natuurlijk – en in het bijzonder – van deze kinderen en jongeren die zonder hun ouders het migratietraject doormaken, niet-begeleide buitenlandse minderjarigen.

Die betrokkenheid kan plaatsvinden in een gestructureerde context, bijvoorbeeld als begeleider in een opvangcentrum of opvanginitiatief voor vluchtelingen, als leerkracht in een onthaalklas voor nieuwkomers of werkend met vluchtelingenkinderen, als opvoeder of pedagoog in een leefgroep waar jonge vluchtelingen verblijven, als schoolondersteuner of leerlingenbegeleider, als sociaal werker in een sociale dienst, als pleegzorgbegeleider of als voogd. Maar die betrokkenheid kan er ook vanuit een vrijwillig engagement zijn, zoals de pleegouder die jonge vluchtelingen opvangt in het gezin of de vele vrijwilligers, meters of buddy's die op heel verschillende manieren deze doelgroepen ondersteunen. Gemakshalve noem ik elk van jullie in dit boek een hulp-verlener, ondanks de grote verscheidenheid in rollen en posities die jullie innemen.

Die betrokkenheid kan uiteraard ook in de toekomst liggen. Zeker in een samenleving waar migratie altijd deel zal blijven uitmaken van ons samenleven, is het essentieel dat toekomstige hulpverleners en begeleiders in het werkveld (en verder in het leven)

kunnen stappen met een zekere kennis en bagage over hoe ze jonge vluchtelingen kunnen ondersteunen.

In dit boek wil ik met jullie meestappen op het traject dat jullie samen afleggen met deze jonge vluchtelingen, een traject om deze jonge mensen zo goed mogelijk te ondersteunen in hun ontwikkeling en in hun welzijn. Ik doe dit vanuit een relationeel-pedagogisch perspectief op de begeleiding van jonge vluchtelingen.

Vanuit een pedagogisch perspectief belicht ik de noden – en de sterktes en mogelijkheden – van deze diverse groep van jonge vluchtelingen. Ik zoek naar hoe we een zo goed mogelijk antwoord kunnen geven op deze noden, rekening houdend met hun sterktes en met de context waarin we werken als hulpverlener, begeleider, pedagoog, vrijwilliger, psycholoog, pleegouder, leerkracht, buddy, sociaal werker of voogd. Als hulpverlener zijn we in principe altijd gefocust op het welzijn en het belang van het kind, zoals ook het belangrijke referentiekader van het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind vooropstelt. Vanuit een relationeel perspectief breid ik die focus op het individuele welzijn en belang van het kind uit naar een focus op ‘het belang van het kind-in-context’, hier en ginder.

Het is cruciaal om er voortdurend rekening mee te houden dat de jonge vluchteling een lange geschiedenis ‘ginder’ met zich meedraagt – tot in het hier en nu – en ook nu nog een hele context ‘ginder’ heeft. Tegelijk leeft deze jonge nieuwkomer ook ‘hier’ met en in een context, een context van verschillende ondersteunende organisaties, van netwerken van vrienden en (misschien) familie, van migratiebeleid en publieke opinie. Als hulpverlener werken we dus niet alleen ‘hier’ met een jongere die afkomstig is van ‘ginder’ en veel meedraagt van ‘ginder’ naar ‘hier’, we werken ook met zijn of haar context, die zowel ‘hier’ als ‘ginder’ is.

Als hulpverlener worden we bovendien zelf ook beïnvloed door de context waarin we nu werken. En alsof het nog niet voldoende is, dragen we als hulpverlener ook een eigen context, een eigen achtergrond, eigen waarden, normen en overtuigingen met ons mee, allemaal aspecten die ons hulp-verlenen en ons ondersteunen mee beïnvloeden.

Een relationeel-pedagogisch perspectief dus op de ondersteuning van deze jonge vluchtelingen, met verbindingen tussen vroeger en nu, tussen hier & ginder.

Het boek is opgesplitst in drie grote delen. In een eerste luik ga ik in op een beknopte procedurele omschrijving van een aantal deelgroepen binnen die ruime en heterogene groep van jonge vluchtelingen en nieuwkomers. In een tweede luik behandel ik het psychosociaal welzijn van jonge vluchtelingen: welke factoren beïnvloeden hun welzijn en hoe toont psychisch lijden zich? In een derde luik werk ik de psychosociale ondersteuning van deze jonge vluchtelingen diepgaander uit vanuit een relationeel perspectief, vanuit het kind-in-context. Eerst belicht ik een aantal basiselementen van deze relationele focus. Daarna toon ik hoe belangrijk het is verbinding-in-context te creëren in deze psychosociale ondersteuning. Het laatste hoofdstuk, tot slot, staat stil bij het welzijn van jullie allen die in de huidige context met deze jonge vluchtelingen werken.

Door het boek heen reik ik ankerpunten aan die je kan meeneemen in deze complexe, maar erg verrijkende zoektocht, verrijkend en ver-reikend, zowel voor de jongere als voor de hulpverlener. Ik ga hierbij vooral uit van wat jij als hulpverlener kan betekenen in de relatie met de jongere en zijn contexten; het werken met en in groepen van jongeren blijft in dit boek dus buiten beeld.

Het boek is gegroeid uit meer dan twintig jaar onderzoek naar het psychosociaal welzijn van diverse groepen van mensen met een vlucht- en migratieachtergrond, met een extra focus op niet-begeleide minderjarigen. Tijdens dit onderzoek en in het bijzonder tijdens het meestappen op de trajecten van heel wat doctoraatsstudenten kreeg ik inzicht in de vele, meerlagige verhalen van deze kinderen en jongeren, en in de rijkdom van hun ervaringen. De contacten met tientallen collega's van over de hele wereld verdiepten deze onderzoeksbevindingen. Vertalingen ervan naar de praktijk ervaarde ik in de vele inspirerende contacten met hulpverleners, praktijkwerkers, beleidsmakers, vrijwilligers en voogden, niet alleen in België en Europa, maar ook in Oeganda en Oost-Congo bij de CCVS-collega's. Ik leerde er telkens opnieuw om te luisteren en

om met zorg te spreken. Maar misschien nog meer leerde ik dat in de ondersteuningsgesprekken die ik zelf met vluchtelingen mocht hebben in de voorbije jaren, als oneindige bronnen van inspiratie.

In *Hier & Gender* koos ik ervoor om zowel 'hij' als 'zij' te gebruiken om te verwijzen naar personen wier gender niet wordt verduidelijkt. Om verwarring te voorkomen wordt er in elk hoofdstuk van voornaamwoord gewisseld.

Ik wens je alle leesplezier toe!

# Luik 1: Een schets van de doelgroep van jonge vluchtelingen

## Een vooruitblik

Jonge vluchtelingen lijken op het eerste gezicht misschien een homogene groep, maar dat is eigenlijk niet zo. Deze groep is au fond een erg heterogene groep, onder meer wat betreft hun verblijfsstatus en bijhorende verblijfsdocumenten, hun vroegere leef- en opvoedingssituatie en hun huidige leefcontext, hun migratiemotieven en -traject, om nog maar abstractie te maken van de individuele eigenheid van elk van hen.

Jonge nieuwkomers in ons land zijn afkomstig uit alle landen en werelddelen, zowel Europese landen als Bulgarije, Frankrijk, Italië of Griekenland, als niet-Europese landen, zoals Venezuela, Turkije, Afghanistan, Eritrea, Guinee, India en Marokko. Ook de leeftijdsspreiding is groot, van pasgeboren kinderen tot jonge twintigers. Bij jongeren die hier zijn zonder ouders zien we wel een groter aandeel adolescenten (15- tot 18-jarigen).

De redenen voor de migratie en het beleefde migratieproces lopen erg uiteen. Sommige jongeren komen naar hier als dochter of zoon van een 'expat', al dan niet tijdelijk, en kennen een vrij eenvoudig migratietraject. Andere kinderen zijn alleen of samen met een ouder of beide ouders gevlucht uit oorlogssituaties, of proberen te ontkomen aan de armoede in hun land of aan spanningen binnen hun gezin. Sommige jongeren komen hier terecht in situaties van mensenhandel, voor anderen is ons land enkel een tussenstop op weg naar

elders of een van de vele plaatsen waar ze nu even verblijven. Nog andere kinderen en jongeren komen naar België om zich bij familieleden te voegen die hier al enige tijd wonen.

Het gaat dus om verschillende ‘profielen’ van jonge nieuwkomers, zowel qua socio-demografische kenmerken (leeftijd, geslacht, land van herkomst, familiale situatie) als inzake migratiemotief en -traject, maar ook qua achtergrond en opvoedingssituatie in het land van herkomst (opleidingsniveau, alfabetiseringsgraad, sociaal-economische status van het gezin van herkomst, opvoedingservaringen...). Elke jongere brengt dus een eigen verhaal, achtergrond en opvoeding mee. Deze complexe heterogeniteit impliceert dat de doelgroep ook diverse en uiteraard ook specifieke eisen stelt aan de opvang- en begeleidingsstructuren die worden gecreëerd voor deze kinderen en jongeren en hun families.

De huidige leefsituatie van deze jonge vluchtelingen, in het bijzonder hun verblijfsdocumenten, heeft uiteraard een grote impact op hun welbevinden en op de mogelijkheden van hulpverleners om hen te ondersteunen. Daarom is het voor elke hulpverlener van belang om enig zicht te hebben op die procedures en documenten. In het volgende hoofdstuk belicht ik daarom kort – zonder volledigheid na te streven<sup>1</sup> – een aantal deelgroepen uit deze brede groep van jonge vluchtelingen vanuit een meer juridische en procedurele invalshoek, zowel wat betreft hun verblijfsdocumenten als hun opvangsituatie.<sup>2</sup> Ik schets deze procedures en opvangmodaliteiten vanuit de Belgische en Vlaamse context. Deze schets zal dus wel verschillen van de situatie van deze groepen in andere landen en regio’s.



# 1. Een procedurele schets van een heterogene groep

## Minderjarige anderstalige nieuwkomers

Ik start met een categorie die vanuit het perspectief van verblijfsdocumenten niet als groep afgebakend kan worden, maar die wel vaak als groep naar voren komt in onze samenleving, in het bijzonder in ons onderwijs: minderjarige anderstalige nieuwkomers. Een minderjarige anderstalige nieuwkomer is iemand die relatief recent naar ons land migreerde en nog niet (voldoende) Nederlands (of respectievelijk Frans of Duits in het Frans-/Duitstalig landsgedeelte) spreekt. Ook hier gaat het dus om een heel heterogene groep, met alle mogelijke verblijfsstatuten. Maar op zich doen deze documenten er weinig toe in hun toegang tot onderwijs: alle minderjarigen die in ons land verblijven, ook kinderen zonder legale verblijfsdocumenten, mogen (en moeten) onderwijs volgen. Wat deze groep bindt, is het gegeven dat zij nog niet voldoende het Nederlands (of Frans of Duits) beheersen. Vanuit dat taalperspectief worden voor deze kinderen en jongeren binnen de onderwijscontext initiatieven voor taalondersteuning genomen, zoals Onthaalklassen voor Anderstalige Nieuwkomers (OKAN-klassen) in het secundair onderwijs of taalbaden in het lager onderwijs.

Nadat ze een dergelijk taalbad of onthaaljaar doorlopen hebben, stromen de anderstalige nieuwkomers door naar het reguliere onderwijs. Ze kunnen hierbij verder ondersteund worden in het Nederlandstalig onderwijs onder meer door vervolgschoolcoaches. Niettemin loopt dit vervolgtraject niet altijd even vlot, omdat een nieuwe taal aanleren uiteraard heel wat tijd vraagt.<sup>5</sup> Voor nieuwkomers die nog niet gealfabetiseerd waren in de eigen moedertaal of weinig tot geen schoolse achtergrond hebben kunnen opdoen in het land van herkomst, zijn de uitdagingen in het reguliere onderwijs extra groot, temeer daar de schoolse contexten veelal onvoldoende toegerust zijn voor de extra ondersteuningsnoden van deze leerlingen.

## Verzoekers om internationale bescherming

### De procedure

Wanneer over vluchtelingen gesproken wordt, denken we in eerste instantie aan zij die vluchten uit een oorlogssituatie en naar een ander land komen om er veiligheid te vinden. Families die in een dergelijke migratiecontext in Europa terechtkomen, dienen vaak een verzoek tot internationale bescherming in, wat we vroeger de ‘asielprocedure’ noemden. Zo’n verzoek tot internationale bescherming (vroeger ‘asielaanvraag’) wordt getoetst aan de definitie van een vluchteling uit de Conventie van Genève:

*‘Een vluchteling is elke persoon die zich buiten het land waarvan hij de nationaliteit heeft, of indien hij geen nationaliteit heeft, buiten zijn land van herkomst bevindt, en die de bescherming van dat land niet kan of wil inroepen omdat hij vreest voor vervolging omwille van zijn ras, zijn religie, zijn nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep, of zijn politieke overtuiging.’*

De Conventie van Genève werd uitgewerkt en getekend in 1951, vlak na de Tweede Wereldoorlog, om ervoor te zorgen dat in de toekomst vluchtelingen niet meer in een staatloze, en dus documentloze, situatie zouden terechtkomen, zoals tijdens de oorlog. Door aan vluchtelingen het recht te geven om ‘asiel’ aan te vragen, kunnen ze bescherming krijgen van het land waar ze naartoe gevlucht zijn.

Ook in België kunnen mensen dus een verzoek tot internationale bescherming indienen. Wanneer kinderen als minderjarige in een gezinscontext naar hier komen, zijn het de ouders (of een van beide ouders) die een verzoek indienen en het minderjarig kind volgt de procedure van de ouder(s).

Het verloop van de procedure kan grosso modo in drie delen worden opgesplitst. In eerste instantie wordt de aanvraag ingediend bij de Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ). Dit betekent dat de verzoeker aan de DVZ (of aan de grenspolitie, bijvoorbeeld op de luchthaven) meldt dat hij een verzoek tot internationale bescherming wenst in te dienen en deze aanvraag ook genoteerd wordt.

In een tweede fase, eveneens door de Dienst Vreemdelingenzaken uitgevoerd, wordt nagegaan of België de bevoegde lidstaat is om de procedure te doorlopen. Bij de eenmaking van de Europese Unie, in het bijzonder in de opeenvolgende Dublin-akkoorden, hebben de landen van de Europese Unie (EU) immers inzake asiel twee belangrijke afspraken gemaakt. Ten eerste moeten verzoekers in principe in het eerste land waar ze de Europese Unie binnenkomen hun verzoek tot internationale bescherming indienen. Wanneer een verzoeker dus Europa binnenkomt via Italië wordt hij verwacht daar het verzoek tot internationale bescherming in te dienen. Ten tweede werd afgesproken dat verzoekers in principe maar één keer een verzoek tot internationale bescherming in een Europees land kunnen indienen. Iemand die in Duitsland een negatief antwoord kreeg op zijn verzoek, mag niet nogmaals een verzoek indienen in Frankrijk. DVZ controleert, via het afnemen en vergelijken van vingerafdrukken in een Europese databank, of aan deze twee voorwaarden voldaan is. Is dit niet het geval, dus wanneer iemand in een ander land een verzoek had moeten indienen of dit al gedaan heeft, kan België aan het betreffende land een ‘Dublin-overname’ vragen van de persoon. Zo kan het zijn dat een gezin in het kader van een dergelijke Dublin-procedure naar Oostenrijk of Nederland wordt overgebracht. Indien DVZ beslist dat België de bevoegde lidstaat is voor de behandeling van het verzoek tot internationale bescherming, wordt het dossier overgemaakt aan het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (CGVS).

In deze derde fase gaat het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen na of de verzoeker inderdaad in aanmerking komt voor een statuut als vluchteling. Het CGVS onderzoekt dus of het verzoek inhoudelijk voldoet aan de verschillende elementen van de definitie van een ‘vluchteling’, zoals in de Conventie van Genève vastgelegd. Dit gebeurt via het afnemen van een of meerdere interviews door zogenaamde *protection officers* van het CGVS. Bij deze interviews kan een tolk en een advocaat aanwezig zijn, eventueel ook een vertrouwenspersoon; in het geval van een niet-begeleide minderjarige is ook de voogd van deze jongere aanwezig (het systeem van voogdij voor niet-begeleide

minderjarigen wordt verder in dit hoofdstuk toegelicht). Tijdens dit interview moet een verzoeker op een gedetailleerde en consistente manier kunnen vertellen over ingrijpende gebeurtenissen, zoals een foltering, de moord op familieleden of een verkrachting, of over intieme aspecten, zoals seksuele relaties. Dit is uiteraard erg complex, temeer daar traumatische ervaringen, ook deze die onderweg zijn gebeurd, een grote invloed hebben op het geheugen, waardoor bepaalde namen, data of feiten moeilijk of foutief herinnerd worden. Bovendien moeten deze ervaringen gebracht worden in een stresserende context, waar uiteraard geen vertrouwensrelatie bestaat tussen de interviewer, de *protection officer* en de geïnterviewde, de verzoeker – en waar bovendien het tolken ook nog voor extra barrières en zelfs fouten kan zorgen.

Op basis van het interview, eventueel aangevuld met bijkomend onderzoek in het land van herkomst of van bijvoorbeeld de sociale media van de verzoeker, neemt het CGVS een beslissing of de verzoeker een erkenning kan krijgen als vluchteling. Indien de vluchtelingenstatus wordt toegekend, krijgt de vluchteling – en zijn minderjarige kinderen – verblijfsdocumenten voor een periode van vijf jaar (een zogenaamde A-kaart). Na deze vijf jaar volgt normaal gezien een verblijfsdocument voor onbepaalde duur (een B-kaart).

Indien het CGVS beslist dat er geen erkenning als vluchteling wordt toegekend, volgt een nieuw onderzoek, met name over de vraag of de aanvrager een statuut van subsidiaire bescherming moet krijgen. Het is namelijk zo dat een aanzienlijke groep verzoekers niet aan alle criteria van het vluchtelingenverdrag voldoet (bijvoorbeeld er is geen individuele vervolging), maar ook niet kan terugkeren naar het land van herkomst (bijvoorbeeld omdat daar een oorlog woedt). CGVS gaat bij dit onderzoek naar subsidiaire bescherming na of er sprake is van een ‘reëel risico op ernstige schade’ bij terugkeer naar het land van herkomst, met name dat de verzoeker riskeert om in het land van herkomst onmenselijk behandeld te worden of er mogelijk slachtoffer wordt van willekeurig geweld in een gewapend conflict. In dit geval kan het CGVS beslissen dat de verzoeker, evenals de minderjarige kinderen van de verzoeker, erkend worden als subsidiair beschermde(n). Dan krijgt

de verzoeker eerst een verblijfsdocument van een jaar (A-kaart), dat tweemaal verlengd kan worden voor telkens twee jaar indien de voorwaarden vervuld blijven. Na die totale periode van vijf jaar krijgt de verzoeker, opnieuw indien de voorwaarden vervuld blijven, een definitief verblijfsdocument (B-kaart).

Wanneer ook de procedure tot subsidiaire bescherming een negatief antwoord oplevert, kan de verzoeker beroep aantekenen bij de Raad voor Vreemdelingenbetwistingen (RvV). Die kan de beslissing van het CGVS bevestigen (de verzoeker krijgt dan geen internationale bescherming), hervormen (de verzoeker wordt wel een statuut als vluchteling of subsidiair beschermde toegekend) of vernietigen (het CGVS moet extra onderzoek doen en een nieuwe beslissing nemen).

Wanneer ook dit beroep een negatief antwoord krijgt, wordt meestal een bevel afgeleverd om het grondgebied te verlaten. De verzoeker kan dan terugkeren naar het land van herkomst, eventueel binnen het door de overheid georganiseerde programma van 'vrijwillige terugkeer'. Maar hij kan ook beslissen om zonder geldige verblijfsdocumenten verder in ons land te verblijven, met dan het risico op latere gedwongen repatriëring naar het land van herkomst.

### Rechten en ondersteuning tijdens de procedure

Zolang de procedure van het verzoek tot internationale bescherming loopt, hebben verzoekers enkel recht op zogenaamde 'materiële opvang'. Tijdens de procedure hebben ze dus geen recht op een leefloon; ze krijgen enkel materiële steun, geen financiële. Dit betekent in concreto dat de meeste verzoekers opgevangen worden in grootschalige collectieve opvangcentra, vaak 'asielcentra' genoemd, die onder de bevoegdheid vallen van het Federaal Agentschap voor de Opvang van Asielzoekers (Fedasil). Velen verblijven daar gedurende de volledige asielprocedure, wat op dit moment vaak vele maanden tot zelfs jaren kan duren. In deze centra is er 'bed-bad-brood'-opvang, wat betekent dat voorzien wordt in de basisbehoeften van de bewoners, zoals een slaappleats, maaltijden, sanitaire voorzieningen en kledij. Kamers worden meestal

gedeeld door meerdere bewoners; gezinnen krijgen in de mate van het mogelijke een aparte kamer voor het hele gezin. In sommige centra kunnen de bewoners zelf koken; andere werken met een centrale keuken. Daarnaast wordt er in medische en juridische begeleiding voorzien voor de verzoekers. In sommige centra zijn er aparte afdelingen, bijvoorbeeld voor gezinnen of voor niet-begeleide minderjarigen.

Sommige verzoekers stromen tijdens hun procedure al door naar een ‘Lokaal Opvanginitiatief’ (LOI). Deze lokale opvanginitiatieven worden georganiseerd door de OCMW’s (Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn). Een LOI bestaat meestal uit een of meerdere huizen waar verzoekers wonen (meerdere verzoekers samen in één huis; een gezin krijgt meestal een volledig huis). Ook hier hebben de verzoekers voor de hele duur van de asielprocedure enkel recht op materiële steun, geen financiële.

Een verzoeker kan werken vanaf vier maanden na het indienen van een verzoek tot internationale bescherming (indien er op dat moment nog geen beslissing werd genomen). Wel kan betaald werk hebben betekenen dat de verzoeker een deel van de inkomsten aan het opvangcentrum moet geven of verplicht wordt het opvangcentrum op korte termijn te verlaten om met de inkomsten een eigen woning te vinden.

Volwassen verzoekers mogen taallessen volgen tijdens de procedure; minderjarigen zijn, als minderjarige anderstalige nieuwkomer, verplicht om onderwijs te volgen.

## Rechten en ondersteuning bij erkenning

Wanneer een verzoeker erkend wordt als vluchteling of als subsidair beschermde, krijgt hij toegang tot alle sociale rechten, zoals recht op een leefloon, toegang tot de ziekteverzekering en een inschrijvingsmogelijkheid voor sociale huisvesting. In concreto betekent dit dat de verzoeker na de toekenning van de verblijfsstatus op korte termijn (twee maanden, soms verlengbaar) het opvangcentrum of het lokaal opvanginitiatief moet verlaten en zelfstandig moet gaan wonen. Op die korte termijn dient de vluchteling een woning

te vinden, wat geen sinecure is gezien de krapte op de huurmarkt, zijn beperkte kennis van het Nederlands en van de Belgische samenleving en de voorhanden zijnde financiële middelen.

Wie erkend is als vluchteling of subsidiair beschermde, is verplicht een inburgeringstraject te volgen, met taallessen Nederlands, een cursus maatschappelijke oriëntatie, trajectbegeleiding naar werk, studie en vrije tijd, inschrijving bij de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) en deelname aan een netwerk- en participatietraject.

Terugreizen naar het land van herkomst kan leiden tot de intrekking van de erkenning als vluchteling of als subsidiair beschermde.

Na vijf jaar onbeperkt en onafgebroken verblijf in België kan de Belgische nationaliteit worden aangevraagd, mits er voldaan wordt aan een aantal voorwaarden, waaronder de nodige identiteitsdocumenten en bewijzen van maatschappelijke integratie, economische participatie en voldoende kennis van een van de drie landstalen.

## **Specifiek beschermingsstatuut voor tijdelijk ontheemden**

### **De procedure**

Naast de vluchtelingenstatus en de subsidiaire bescherming voorziet het EU-recht in een derde vorm van bescherming voor mensen die gedwongen hun land verlaten. Het betreft de Tijdelijke Beschermingsrichtlijn van 2001, die er kwam na de Balkanoorlogen en die voorziet in een toekenning van tijdelijke bescherming bij 'een massale toestroom van ontheemden'. De Raad van de Europese Unie activeerde deze richtlijn voor het eerst op 4 maart 2022, kort na het uitbreken van de oorlog in Oekraïne. Oekraïners die gevlucht zijn uit hun thuisland, evenals een beperkt aantal andere groepen die in Oekraïne verbleven op het moment van het uitbreken van de oorlog, kunnen bij de DVZ een aanvraag doen om dit tijdelijk beschermingsstatuut te krijgen. De DVZ onderzoekt de aanvraag

(in het bijzonder de nationaliteitsvoorwaarden, wat kan via bijvoorbeeld het voorleggen van een paspoort) en kent een verblijfsstatuut van één jaar toe (A-kaart), een statuut dat met een jaar verlengbaar is wanneer ook de EU de richtlijn opnieuw verlengt (wat in maart 2023 gebeurd is, opnieuw voor één jaar). Ook niet-begeleide minderjarigen uit Oekraïne hebben recht op dit tijdelijk beschermingsstatuut en krijgen daarnaast, als niet-begeleide minderjarige, een voogd toegewezen.

### Rechten en ondersteuning

Het tijdelijke beschermingsstatuut voor vluchtelingen uit Oekraïne loopt qua rechten gelijk met de erkenning als vluchteling, in die zin dat dit statuut toegang geeft tot heel wat sociale rechten, waaronder recht op financiële steun, inschrijving in de ziekteverzekering, sociale huisvesting, toegang tot de arbeidsmarkt enzovoort. Daarnaast heeft de overheid de bevolking opgeroepen om als gastgezin voor deze mensen te fungeren. Ook heeft ze zelf voorzien in noodwoningen en noodopvangcentra voor wie niet bij een gastgezin of kennis terecht kan of in afwachting dat ze een eigen woning op de private huurmarkt gevonden hebben.

De vrijheid van de landkeuze waar vluchtelingen uit Oekraïne het tijdelijke beschermingsstatuut kunnen aanvragen, de snelheid waarmee een statuut wordt toegekend – en daarmee de snelheid van het openvallen van de toegang tot een resem sociale rechten – en de creatie van een palet aan huisvestingsmogelijkheden voor deze groep staan in groot contrast met de situatie van verzoekers om internationale bescherming uit niet-Europese landen, zoals Syrië en Afghanistan. Vluchtelingen uit Oekraïne met het tijdelijk beschermingsstatuut mogen ook tijdelijk naar hun land van herkomst terugkeren, wat ook een belangrijk verschilpunt vormt met andere groepen van erkende vluchtelingen en subsidiair beschermden.

Meerderjarige Oekraïense vluchtelingen hebben de mogelijkheid, maar niet de plicht, om een inburgeringstraject te volgen; wel dienen zij zich in te schrijven bij de VDAB om werk te kunnen vinden. Minderjarigen hebben, zoals alle minderjarigen in België,



recht op onderwijs en de plicht het te volgen, al kunnen zij een erkenning van thuisonderwijs krijgen wanneer ze verder – online – Oekraïense lessen volgen.

## Gezinsherenigers

### De procedure

In heel wat situaties van migratie is een of meerdere familieleden achtergebleven in het land van herkomst of in een derde land (een land buiten de EU). Dit kan bijvoorbeeld gaan om de ouder(s) van een minderjarig kind, de (minderjarige) kinderen van de ouders of de wettelijke echtgeno(o)t(e). Vaak leeft dan ook de wens dat deze achtergebleven gezinsleden ook naar België migreren.

De procedure voor gezinshereniging is erg complex en bevat uiteenlopende modaliteiten en voorwaarden, naargelang van de nationaliteit van de aanvrager (Belg, EU-burger of derdelander) en zijn documenten (beperkt verblijf, onbeperkt verblijf, status als erkend vluchteling/subsidiar beschermde of niet-begeleide minderjarige).<sup>4</sup> Aanvragers in België moeten meestal aan heel wat voorwaarden voldoen, naast hun verblijfsvergunning. Zo moeten ze stabiele en toereikende bestaansmiddelen hebben, voldoende huisvesting en een ziekteverzekering. Erkende vluchtelingen en subsidiar beschermden moeten niet aan deze strenge voorwaarden voldoen, indien binnen het jaar (soms binnen drie maanden) na toekenning van hun statuut een aanvraag tot gezinshereniging gebeurt bij de Belgische ambassade in het land waar de gezinsleden verblijven waarmee men wenst herenigd te worden. Niet-begeleide minderjarigen die erkend zijn als vluchteling of subsidiar beschermde, moeten minderjarig zijn op het moment van de aanvraag tot gezinshereniging (ofwel meerderjarig geworden zijn tijdens de asielpcedure, maar minderjarig zijn bij de indiening van het verzoek om internationale bescherming – in dit geval is er wel maar een korte termijn voor de ouder(s) om de aanvraag tot gezinshereniging in te dienen).

De procedure voor gezinshereniging moet dus meestal opgestart worden bij de Belgische ambassade in het (buur)land waar

de gezinshereniging verblijft, dus niet in België. De opstart van de procedure gebeurt pas op het moment dat alle benodigde documenten verzameld en goedgekeurd (gelegaliseerd) zijn. In het kader van de procedure worden echter heel wat documenten gevraagd, onder meer documenten die de band tussen de aanvragers bewijzen (bijvoorbeeld geboorte- of huwelijksakten, eventueel DNA-testen) en gegevens betreffende de identiteit en achtergrond van alle betrokkenen (bijvoorbeeld een geldig paspoort, een medisch attest, een uittreksel uit het strafregister...). Het verzamelen en legaliseren van die vele documenten is veelal een complex en langdurig proces, zeker in geval van oorlog, beperkte reismogelijkheden of de afwezigheid van Belgische diplomatieke posten in de landen van herkomst.

In de praktijk is gezinshereniging voor heel wat vluchtelingen dus een langdurige, complexe en vaak kafkaïaanse onderneming, waarbij het wachten eindeloos lang duurt, het gemis steeds groeit, de verwijdering steeds groter wordt – en daarmee ook de hereniging nadien extra bemoeilijkt wordt, en er niet zelden finaal geen herstel van de gezinscontext gerealiseerd kan worden.

### Ondersteuning tijdens en na de procedure

Ondanks de complexiteit van de procedure is er voor alle betrokkenen vaak weinig informatie of ondersteuning voorhanden. De betrokkenen in ons land zijn vaak erg afhankelijk van informatie verstrekt door bijvoorbeeld advocaten of voogden; de familieleden zijn vaak afhankelijk van de informatie van de personen die in ons land verblijven, alsook van hun financiële ondersteuning die nodig is om alle documenten tijdig te kunnen verzamelen en de aanvraag in te dienen.

Na de gezinshereniging krijgen de familieleden die zich hier in België herenigd hebben verblijfsdocumenten, meestal van tijdelijke aard, die enkel verlengd worden indien de voorwaarden tot gezinshereniging (bijvoorbeeld voldoende bestaansmiddelen in bepaalde gevallen of samenwonen van het gezin) nog steeds bestaan. Na vijf jaar tijdelijk verblijf kan een verblijfsdocument

van onbepaalde duur worden afgeleverd, meestal ook onder de voorwaarden verbonden aan de gezinshereniging en soms nog met een aantal extra voorwaarden, zoals het zelf beschikken over voldoende bestaansmiddelen.

## Arbeidsmigratie

Heel wat mensen met een migratieachtergrond zijn naar ons land gekomen met een document dat hun de toelating geeft om hier te verblijven omdat ze hier werken of studeren. De procedures om deze toelating te verkrijgen, worden veelal doorlopen terwijl de aanvrager zich nog in het land van herkomst bevindt (tenzij de persoon naar hier kwam op basis van andere documenten, zoals een toeristenvisum). Het gaat vaak om ingewikkelde procedures, zeker voor mensen die afkomstig zijn van buiten de Europese Unie (de zogenaamde ‘derdelanders’).

EU-burgers (aangevuld met inwoners van IJsland, Noorwegen, Liechtenstein en Zwitserland) kunnen de toelating krijgen om voor langere tijd (meer dan drie maanden) in ons land te verblijven, wanneer de persoon werkt of actief werk zoekt, over voldoende bestaansmiddelen en een ziekteverzekering beschikt of komt studeren. In deze gevallen wordt, nadat de nodige procedures doorlopen zijn, een verblijfsvergunning (een zogenaamde ‘EU-kaart’) uitgereikt, die overgaat naar een definitief verblijf (niet meer onderworpen aan de eerder gestelde voorwaarden) na vijf jaar (EU+-kaart).

Ook derdelanders, mensen van buiten de Europese Unie, kunnen naar België komen met een werkvergunning, al zijn de voorwaarden om zo’n vergunning te krijgen heel wat complexer dan voor EU-burgers: enkel voor bepaalde beroepen (met name bepaalde knelpuntberoepen of voor hooggeschoolden) of mits de werkgever een arbeidsmarktonderzoek doet, kan een werknemer die geen Unieburger is een toelating krijgen om te werken. Deze toelating tot arbeid wordt uitgereikt door de Vlaamse overheid, waarna de Dienst Vreemdelingenzaken nog een uitspraak moet doen over de verblijfsvergunning van de aanvrager – wat dan resulteert in het

uitreiken van een in duur beperkte gecombineerde werkvergunning (een verblijfsvergunning + een toelating om te werken) in de vorm van een A-kaart. Meestal dient de aanvrager daarbovenop ook nog een visum aan te vragen. Na vijf jaar onafgebroken werken met deze A-kaart wordt dit verblijf automatisch onbeperkt (B-kaart).

Naast deze schijnbaar vrij eenvoudige tweedeling tussen EU-burgers en derdelanders is het juridische landschap inzake economische migratie erg complex met veel verschillende categorieën en bijhorende procedures. Algemeen geldt wel dat wie een verblijfsvergunning heeft, ook toegang heeft tot sociale rechten.

## Niet-begeleide buitenlandse minderjarigen

### De doelgroep

Elk jaar komt in België een aanzienlijke groep minderjarige vluchtelingen aan zonder hun ouders, de niet-begeleide buitenlandse minderjarigen (officieel ‘niet-begeleide minderjarige vreemdelingen’). Cijfers zijn moeilijk te geven, temeer omdat niet alle niet-begeleide minderjarigen officieel gemeld worden aan de Dienst Voogdij. Sommige niet-begeleide minderjarigen worden om een of andere reden gedurende hun hele verblijf nooit aangemeld; anderen wensen niet in België te blijven en willen daarom liever niet gekend zijn bij de immigratiediensten uit vrees dat dit hun verdere migratietraject en verblijfsstatus zal beïnvloeden (een groep die anno 2023 vaak aangeduid wordt als ‘transitmigranten’).

De Belgische wetgeving<sup>5</sup> omschrijft een niet-begeleide minderjarige vreemdeling als *‘een onderdaan van een land dat geen lid is van de Europese Economische Ruimte, die jonger is dan 18 jaar en die niet begeleid is door een persoon die het ouderlijk gezag of de voogdij over hem uitoefent’*.

Niet-begeleide minderjarigen hebben recht op extra bescherming, vanwege het niet-begeleid-, het vluchteling- en het minderjarig-zijn. Dat betekent dat zij verblijfsdocumenten krijgen en specifieke opvang tot aan hun meerderjarigheid. De overheid wil echter strikt controleren dat wie het statuut van een niet-begeleide minderjarige krijgt – en de daarbij horende rechten – ook effectief

een niet-begeleide minderjarige is. In het bijzonder doet de overheid grote inspanningen om na te gaan of een persoon die verklaart minderjarig te zijn, dat ook effectief is (jonger dan 18 jaar). Om de biologische leeftijd van de persoon te bepalen, wordt in België een leeftijdsonderzoek uitgevoerd aan de hand van medische onderzoeken, met name een scan van het polsgewricht en het sleutelbeen en een analyse van de tandontwikkeling, ondanks het feit dat er wetenschappelijk heel wat twijfel is of men met deze medische leeftijdsonderzoeken effectief de biologische leeftijd kan bepalen.<sup>6</sup>

### Procedures

Niet-begeleide minderjarigen kunnen, zoals meerderjarige vluchtelingen in ons land, ook een verzoek tot internationale bescherming indienen. De procedure is globaal gezien dezelfde als voor volwassen verzoekers; wel neemt een specifiek team van speciaal opgeleide *protection officers* bij het CGVS de interviews af en dient ook de voogd van de minderjarige aanwezig te zijn tijdens het interview.

Niet alle minderjarigen wensen echter een verzoek tot internationale bescherming in te dienen. Of sommige niet-begeleide minderjarigen krijgen al een negatief antwoord op hun verzoek terwijl ze nog minderjarig zijn. Dan hebben ze dus nood aan een beschermingsstatuut dat ze documenten kan geven zolang ze nog in die groep van niet-begeleide minderjarigen vallen (concreet betekent dit dus meestal tot hun 18de verjaardag). Voor deze groep werd in de Verblijfwet een specifieke procedure gecreëerd.<sup>7</sup> De aanvraag voor deze procedure moet gebeuren door de voogd van de minderjarige. Tijdens deze procedure wordt gezocht naar een zogenaamde ‘duurzame oplossing’ voor het verblijfsstatuut van de minderjarige. Hierbij worden, in volgorde, drie opties nagegaan op hun mogelijkheid en wenselijkheid: een gezinshereniging met de ouders in het land waar de ouders legaal verblijven (voorkeursoptie); terugkeren naar het herkomstland of naar een ander land waar de minderjarige legaal kan verblijven, met garanties op opvang en verzorging voor de minderjarige; of een duurzaam verblijf in België. Tijdens de procedure onderzoekt de Dienst Vreemdelingenzaken

welke van de drie opties het meest aangewezen is. In de tussentijd krijgt de minderjarige tijdelijke verblijfsdocumenten. Indien de beste optie een duurzaam verblijf in België is, wordt een A-kaart van één jaar uitgereikt, die verlengd kan worden. Pas na drie jaar geldig verblijf op basis van deze A-kaart kan een definitief verblijfsdocument worden uitgereikt. Aangezien vele niet-begeleide minderjarigen al 15 jaar of ouder zijn bij aankomst, zorgt dit er uiteraard voor dat op basis van deze procedure het niet zo eenvoudig is om een definitief verblijfsdocument te hebben op de 18de verjaardag.

Naast het verzoek tot internationale bescherming en het specifieke beschermingsstatuut voor niet-begeleide minderjarigen kan deze groep ook nog een beroep doen op andere procedures, zoals de procedure voor slachtoffers van mensenhandel en de regularisatieprocedures.<sup>8</sup>

## Voogdij

Omdat niet-begeleide minderjarigen hier zijn zonder hun ouders of wettelijke voogd en nog minderjarig zijn, is het noodzakelijk dat zij een wettelijk vertegenwoordiger hebben. De Voogdijwet<sup>9</sup> van 24 december 2002 creëert een systeem van voogdij voor deze groep minderjarigen. Binnen deze wet werd de Dienst Voogdij opgericht. Deze dienst staat onder meer in voor de eerste identificatie van elke minderjarige die als niet-begeleide minderjarige wordt aangemeld (is dit wel effectief een niet-begeleide minderjarige volgens de definitie?) en zorgt ook voor de rekrutering, selectie, opleiding en opvolging van de voogden.

Voogden zijn vrijwilligers, zelfstandigen of werknemers die als centrale taak hebben om de belangen te behartigen van een of meerdere niet-begeleide minderjarigen die aan hen worden toegevoegd. Concreet betekent dit dat de voogd de minderjarige ondersteunt in de verblijfsprocedures, bijvoorbeeld door een advocaat aan te stellen die de jongere kan bijstaan tijdens het interview in het kader van het verzoek tot internationale bescherming, door zelf aanwezig te zijn tijdens dat interview of door een aanvraag in te dienen voor de specifieke verblijfsprocedure voor niet-begeleide

minderjarigen. Daarnaast dient de voogd de belangen van zijn pupil zo veel mogelijk te behartigen door bijvoorbeeld ervoor te zorgen dat de minderjarige onderwijs kan volgen, psychologische of medische zorg krijgt waar nodig en passende huisvesting krijgt.

Voogden krijgen een opleiding door de Dienst Voogdij, die hen ook evalueert. Toch zijn er tussen voogden onderling heel wat verschillen in hoe ze hun taak invullen.<sup>10</sup> De voogdij wordt in principe afgerond wanneer de jongere meerderjarig wordt of definitieve verblijfsdocumenten heeft.

### Opvangstructuren

Voor de meeste niet-begeleide minderjarigen verloopt het opvangtraject in België grosso modo in drie fasen.<sup>11</sup> In een eerste fase worden de jongeren opgevangen in een Observatie- en Oriëntatiecentrum. In deze korte opvangfase gaat de Dienst Voogdij enerzijds na of de jongere inderdaad een niet-begeleide minderjarige is volgens de definitie (bijvoorbeeld via leeftijdstesten). Anderzijds gebeurt er een eerste medische, psychologische en sociale observatie met als doel de jongere te oriënteren naar een opvangstructuur die het meest aangepast is aan zijn noden.

Na twee tot vier weken in dit eerste centrum worden de meeste niet-begeleide minderjarigen doorverwezen naar een opvangcentrum voor verzoekers van internationale bescherming, een zogenaamd asielcentrum. De jongeren verblijven er meestal in een afzonderlijke leefgroep.

Jongeren van wie het verzoek tot internationale bescherming werd aanvaard, die ouder zijn dan 16 jaar en voldoende zelfstandig zijn, kunnen doorstromen naar de derde opvangfase, het verblijf in een lokaal opvanginitiatief (LOI). Hier wonen de jongeren alleen, met nog een zekere begeleiding van het OCMW.

Sommige niet-begeleide minderjarigen, zoals jonge kinderen, meisjes en jongeren met ernstige psychische problemen, worden als te kwetsbaar beschouwd om in de collectieve, grootschalige opvangcentra te wonen. Zij kunnen doorverwezen worden naar specifieke opvang- en begeleidingsstructuren binnen de Jeugd-

hulp, zoals residentiële opvang in een begeleidingstehuis, opvang in een pleeggezin of een systeem van begeleid zelfstandig wonen. Deze structuren vallen onder de bevoegdheid en de kaders van de Vlaamse Gemeenschap, Agentschap Opgroeien.<sup>12</sup>

Wanneer er op de 18de verjaardag nog geen beslissing werd genomen inzake het verzoek tot internationale bescherming stopt de voogdij en gaat de jongere naar een opvangstructuur voor volwassen verzoekers. Wanneer de jongere 18 wordt en geen verblijfsvergunning meer bezit, moet hij in de meeste gevallen de opvangstructuur verlaten.

### Het opvangsysteem voor niet-begeleide minderjarigen: een pedagogische paradox

Niet-begeleide minderjarigen – net als andere groepen van vluchtelingen, zoals bijvoorbeeld verzoekers om internationale bescherming – worden in wettelijke definities vaak als een homogene groep omschreven en geportretteerd. Als gevolg daarvan wordt het grootste deel van deze jongeren opgevangen in eenzelfde type opvangstructuur, met name in collectieve asielcentra. Dit opvangsysteem werd speciaal gecreëerd voor deze doelgroep, op basis van die wettelijke definitie en het gegeven dat zij een verzoek tot internationale bescherming indienen, dus op basis van hun verblijfsprocedure en -documenten. Een apart systeem dus dat grotendeels los staat van de bestaande structuren in ons land voor jongeren met bijzondere noden, zoals bijvoorbeeld de structuren binnen de Integrale Jeugdhulp.<sup>13</sup>

In tegenstelling tot de vraaggestuurde benadering die we normaal gezien hanteren in de hulpverlening, waarbij de keuze over welke zorg en ondersteuning we geven zo veel mogelijk wordt afgestemd op de specifieke noden van de individuele jongere, is voor niet-begeleide minderjarigen het verblijfsstatuut het richtinggevend criterium. Er wordt bij deze groep dus van uitgegaan dat het merendeel van deze jongeren ‘dezelfde’ noden heeft en dus ook gelijkaardige ondersteuning behoeft. Niets is minder waar. In de volgende luiken van dit boek zal duidelijk worden dat het hier over



een heel heterogene doelgroep gaat, met heel wat – uiteenlopende – noden waar de huidige opvang- en ondersteuningsstructuren niet altijd aan tegemoet kunnen komen.

We stellen immers vast dat deze federale collectieve opvangstructuren voor niet-begeleide minderjarigen, de asielcentra, veel minder goed omkaderd zijn in vergelijking met de opvangcentra voor niet-begeleide minderjarigen binnen het kader van de Integrale Jeugdhulp. In asielcentra is voor hetzelfde aantal jongeren een veel kleiner aantal begeleiders, die bovendien ook nog minder hoog opgeleid zijn, de leefgroepen zijn er veel groter, de infrastructuur is er vaak minder uitgerust enzovoort. Er wordt in het opvangsysteem dus ook van uitgegaan dat de noden van de meeste niet-begeleide minderjarigen niet zo groot zijn als de noden van ‘eigen’, Belgische jongeren die zich in vergelijkbare verontrustende opvoedingssituaties bevinden.

Zoals aangegeven, kunnen niet-begeleide minderjarigen die als ‘kwetsbaar’ worden aangeduid doorverwezen worden naar specifieke opvangstructuren in de Jeugdhulp, zoals kleinschaliger centra met intensievere begeleiding of pleeggezinnen. Op dit moment worden voornamelijk jonge niet-begeleide minderjarigen (jonger dan 15 jaar), meisjes en jongeren met ernstige fysieke of psychische problemen naar deze structuren georiënteerd. Door deze groepen als ‘kwetsbare niet-begeleide minderjarigen’ aan te duiden, lopen we het risico dat de andere niet-begeleide minderjarigen (de 17-jarige Afghaanse jongen bijvoorbeeld) niet meer als kwetsbaar worden beschouwd en dus steeds minder aangepaste of minder uitgeruste opvang krijgen. Waar vroeger dus de hele groep niet-begeleide minderjarigen als kwetsbaar werd aangeduid (in het contrast met meerderjarige verzoekers), wordt nu steeds meer slechts een deelgroep binnen de groep van niet-begeleide minderjarigen nog als kwetsbaar omschreven en wordt de grootste groep dus als niet-kwetsbaar gelabeld. Waar overheden dus de pedagogische verantwoordelijkheid hebben om zo goed mogelijk het welzijn van de hele bevolking te bevorderen, worden in de realiteit heel bewust opvangstructuren gecreëerd die niet (altijd) tegemoet komen aan de veelzijdige noden van deze jongeren. Bij uitstek een voorbeeld van een pedagogische paradox.<sup>14</sup>

## Kinderen en jongeren zonder geldige verblijfsdocumenten

### Hoe komen kinderen en jongeren in deze situatie terecht?

In ons land verblijft een aanzienlijke groep kinderen en jongeren die geen geldige verblijfsdocumenten (meer) heeft. Enerzijds gaat het om kinderen en jongeren in een gezinscontext van wie de ouders geen geldige verblijfsdocumenten (meer) hebben, waardoor ook hun kinderen geïlegaliseerd zijn. Het kan zijn dat ouders een negatief antwoord kregen op hun verzoek tot internationale bescherming, dat ze hier gebleven zijn na het verloop van hun visum of hun werkvergunning, of misschien hebben ze nooit verblijfsdocumenten aangevraagd. Ditzelfde kan ook het geval zijn voor ex-niet-begeleide minderjarigen van wie de aanvra(a)g(en) voor verblijfsprocedures negatief werd(en) beëindigd, maar die besloten hebben om (alvast tijdelijk) zonder geldige verblijfsdocumenten in ons land te blijven. Ten derde kan het gaan om niet-begeleide minderjarigen die niet in het opvangsysteem willen stappen, omdat ze op doorreis zijn naar een ander land en dus niet van plan zijn in België te blijven of omdat ze niet kunnen aarden in de opvangstructuren en dan noodgedwongen op straat, vaak zwerfend van de ene naar de andere Europese stad, proberen te overleven.

### Rechten

Mensen die geen geldige verblijfsdocumenten hebben, ook kinderen en jongeren, hebben weinig rechten. Er is het recht op dringende medische hulp, wat betekent dat aan dringende medische noden tegemoet gekomen kan worden. Minderjarigen hebben ook het recht – en de plicht – om onderwijs te volgen. Behoeftige gezinnen zonder geldige documenten kunnen, mits ze toelating krijgen van het OCMW, opgevangen worden in een terugkeerwoning van de Dienst Vreemdelingenzaken of in een open terugkeerplaats in een opvangcentrum van Fedasil. Dit verblijf is gericht op de terugkeer van het gezin naar het land van herkomst.

Gelukkig kunnen deze jongeren wel een beroep doen op de ondersteuning van heel wat niet-gouvernementele organisaties (ngo's) en vrijwilligers, al dan niet verenigd in organisaties. Ngo's en vrijwilligers nemen een rol op in de basisnoden van deze jongeren en hun families (voedselbedeling, overnachtingen organiseren bij vrijwilligers of in een opvanghuis, ze even laten douchen of hun haren knippen, zorgen voor extra kledij of schoenen, een nieuw deken of tent geven...) en in de medische zorg met onder meer gratis basisconsultaties. Sommige, al dan niet met ondersteuning van migratie-autoriteiten, bieden ook (juridische) informatie (wat zijn hun rechten in België? Wat gebeurt er wanneer ze doortrekken?). Deze vrijwilligers en ngo's zijn vaak van erg groot belang en van bijzondere betekenis voor deze doelgroep, omdat er meestal zo goed als geen enkele andere ondersteuning of hulpverlening is. Want overleven zonder geldige verblijfsdocumenten is een erg precaire situatie, met erg veel onzekerheid, een grote afhankelijkheid van de generositeit van deze vrijwilligers of ngo's, van burens of vrienden, en met een reëel risico op misbruik door, onder meer, huisbazen, werkgevers of smokkelaars.